

J. Pleps, E. Pastars, I. Plakane

Konstitucionālās tiesības

J. Pleps, E. Pastars, I. Plakane
Konstitucionālās tiesības

— Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2004. – 732 lpp.

© Jānis Pleps, 2004
© Edgars Pastars, 2004
© Ilze Plakane, 2004
© Latvijas Vēstnesis, 2004

Zinātniskais redaktors Aivars Endziņš
Korektore – Liena Henke, Agija Kalme

Izdevējs

LATVIJAS VĒSTNESIS

Bruņinieku ielā 41, Rīgā, LV-1011, tālr. 7310675

ISBN 9984-731-39-1

Saskaņā ar Kazahstānas Konstitūciju, tās prezidents personificē valsti gan tās iekšienē, gan arī starptautiskajās attiecībās. Nosakot prezidentu par valsts augstāko amatpersonu, likumdevējs vēlējis norādīt, ka prezidents nepieder nevienai no valsts varām un valsts varas institūciju sistēmā ieņem īpašu vietu.⁶⁹ Prezidents N. Nazarbajevs pats savā runā ir atzinis, ka “Kazahstānā prezidentālās valdīšanas sistēmas pastāvēšanu nosaka objektīvi faktori, nevis šodienas prezidenta ambīcijas vai intereses”,⁷⁰ tomēr reāli prezidenta N. Nazarbajeva rokās ir koncentrēta vienota un nedalāma valsts vara un varas dalīšanas sistēma tikai nodrošina efektīvu un savstarpēji saskanīgu prezidenta gribas realizāciju.

3. Lietuvas Republikas prezidents. Lietuvas 1992. gada Konstitūcija nosaka, ka republikas prezidents ir valsts vadītājs, sīkāk nedefinējot viņa piederību kādai no valsts varām. Prezidents Konstitūcijas noteiktajās robežās īsteno izpildvaru, un gadījumos, kad nepieciešama prezidenta un valdības saskaņota darbība, ir ieviests pat kontrasignācijas institūts. Arī Lietuvas Konstitucionālā tiesa savā spriedumā ir noteikusi, ka prezidents ir izpildvaras daļa.⁷¹ Tam tomēr īsti negribētos piekrist, jo Lietuvas prezidents faktiski ir ietekmīgāka valsts varas institūcija.

Kā atzīmējis pirmais Gruzijas Konstitucionālās tiesas priekšsēdētājs A. Demetrašvili, modernās 90. gadu konstitūcijas izšķir prezidentu kā valsts galvu atbilstoši Krievijas Federācijas piemēram un prezidentu kā izpildvaras galvu, kā tas ir ASV. Ja konstitūcija paredz prezidentu vienlaikus gan kā valsts, gan kā izpildvaras galvu, tad tas parasti konstitūcijā tiek uzsvērts īpaši. Gadījumā, ja konstitūcija prezidentu definē tikai kā izpildvaras galvu, tas nozīmē, ka viņš ir arī valsts galva, bet, ja konstitūcija definē prezidentu tikai kā valsts galvu, nedrīkst pieņemt, ka prezidents ir piederīgs izpildvarai, jo tādējādi tiek pieļauta valdības pakļaušana prezidentam.⁷² Faktiski prezidents nepieder ne vienam no valsts varas atzariem un valsts varas institūciju sistēmā ieņem īpašu vietu. Viņš nodrošina saskaņotu valsts varas institūciju darbību un šo institūciju atbildību par savu darbību tautai. Pēc sava statusa gan viņš ir izpildvarai tuva valsts varas institūcija, bet nevada to, jo izpildvaru īsteno un valsts izpildvaras sistēmu vada parlamentam atbildīgs kabinets.⁷³

Lietuvā prezidents ir šāda valsts varas institūcija, kas nepieder izpildvarai (to vada valdība), bet ir bezpartijisks arbitrs, kura uzdevums

6. nodaļa. Valsts galva

ir nodrošināt Lietuvas politiskās sistēmas sekmīgu funkcionēšanu. Viņa reālās pilnvaras izpildvarā faktiski ir “snaudošas”, kuras var tikt īstenotas tikai īpašos gadījumos, piemēram, kara stāvokļa apstākļos, kad prezidents vada Lietuvas valsts aizsardzību.

Starpcaru demokrātiskā 1922. gada Konstitūcija nedefinēja prezidenta statusu valstī, tikai noteica, ka prezidents kopā ar Ministru kabinetu veido valdību. Tādējādi Konstitūcija tieši noteica prezidenta piederību izpildvarai. Taču domājams, ka definējuma trūkums Konstitūcijas tekstā neliedza prezidentu uzskatīt par valsts galvu, jo tāda bija arī viņa patiesā loma valsts politiskajā sistēmā. Autoritārās Konstitūcijās prezidents A. Smetona tiek definēts kā tautas vadonis (*tautos vadas*). Nosakot prezidenta stāvokli starp valsts varām, starp abām autoritārajām Konstitūcijām vērojamas būtiskas atšķirības. 1928. gada Konstitūcija saglabā formulējumu – valdību veido prezidents un Ministru kabinets,⁷⁴ bet 1938. gada Konstitūcijā prezidents stāv ārpus valdības, virs tās un tam piešķirta patstāvīga vara. Tāpēc arī Konstitūcija runā par vienotu un nedalāmu valsts varu, kuru īsteno republikas prezidents, Seims, valdība un tiesas.⁷⁵

4. Igaunijas Republikas prezidents. Igaunija savā attīstībā ir pārdzīvojuši kā parlamentāras, tā arī prezidentālas republikas laikus. K. Petss 1937. gada Konstitūcijā faktiski ievieša prezidentāli autoritāru valsts pārvaldi, kuras pamats bija viņa vara. Prezidentam bija tiesības apstiprināt un atlaist valdību, atlaist parlamentu, izdot dekrētus; viņam tika piešķirtas plašas veto tiesības.⁷⁶

Mūsdienu Igaunijā prezidents ir valsts galva, kam normālas politiskās sistēmas funkcionēšanas apstākļos ir maza reālā vara. Izpildvara pilnībā pieder valdībai, bet prezidents pilda reprezentatīvas funkcijas. Republikas prezidents ir valsts simbols, kam jāstāv pāri ikdienas politikai un skandāliem, tajā pašā laikā nenorobežojoties no tautas. Prezidents pārstāv Igauniju gan valsts iekšienē, gan arī, kas vēl būtiskāk, starptautiskajās attiecībās. Šādu izpratni par prezidenta statusu valstī ir iedibinājis pirmais atjaunotās Igaunijas Republikas prezidents L. Meri (1992–2002).

Tas saskan arī ar moderno valsts galvas izpratni parlamentārā valstī, kur valsts galva, lai gan var būt ar plašām formālām tiesībām, reāli nepiedalās valsts lietu vadīšanā un pārvaldīšanā. Viņš atrodas ārpus varas dalīšanas principa noteiktās shēmas. Prezidenta pilnvaras īsteno citas

valsts varas insitūcijas, pamatā valdība, kas nes par to atbildību. Viņš vienmēr paliek augstākais valsts pārstāvis, nacionālās vienotības un valsts tiesiskās pārmantojamības simbols. Viņa stāvoklis un nereti lielā personiskā autoritāte ļauj valsts galvam būtiski ietekmēt valsts dzīvi. Valsts galvam pieder nevis vara, bet ietekme.⁷⁷ Šāda pieeja valsts galvam un varas dališanas teorijai ļauj atrisināt izpildvaras duālisma problēmu, kas pastāvēja, kad atbilstoši monarhistiskajai tradīcijai valsts galva tika uzskatīts arī par izpildvaras formālo galvu.⁷⁸ No varas dališanas shēmas īpaši izdalot valsts galvu, parlamentārā valdīšanas formā par izpildvaras institūciju kļūst valdība.⁷⁹

Igaunijas Konstitūcija šo koncepciju ir ieviesusi arī valsts dzīvē, uz ko norāda arī kontrasignācijas institūta neesamība prezidenta pilnvaru realizācijai. Tajā pašā laikā Konstitūcija prezidentam ir piešķirusi zināmas “snaudošas” pilnvaras, kuras tas var izmantot krīzes situācijās, īstenojot jau reālu varu, ko likumdevējs un izpildvara tikai konsultē. Kopš atjaunots prezidenta institūts, tas igauņu acīs ir saaudzis ar L. Meri tēlu, kādēļ prezidentu maiņa ir radījusi zināmu mulsumu. Jaunajam prezidentam A. Rītelam ir jācenšas turpināt L. Meri ieturētais kurss, par ko gan nevajadzētu šaubīties, jo A. Rītels ir bijušais Augstākās padomes priekšsēdētājs un rūdīts politiķis, tādēļ nekādi sarežģījumi un ekscesi politiskajā sistēmā pēc prezidentu maiņas nav gaidāmi.⁸⁰

5. Krievijas Federācijas prezidents. Daudzviet juridiskajā literatūrā ir sastopams viedoklis, ka Krievija ir prezidentāla valsts. Šāds apgalvojums ir politisks, un pamatots juridiskus argumentus šim pieņēmumam grūti atrast. Izstrādājot Krievijas 1993. gada Konstitūciju, notika svārstīšanās starp Francijas pusprezidentālas republikas modeli un ASV prezidentālas valsts modeli, kas ir divi no sešiem pasaulē biežāk sastopamiem prezidenta varu raksturojošiem modeļiem. Prezidenta institūtu Krievijas Federācijā nevarētu klasificēt kā tīru ASV modeli, kaut arī, izstrādājot Konstitūciju, tas tika izvēlēts par paraugu,⁸¹ jo runāt par Krievijas Konstitūcijas virzību uz franču vai amerikāņu analogu vai tuvību tam ir tikpat pareizi, cik Krievijas ikdienu ir tuva un līdzīga Francijas vai ASV pilsoniskajai sabiedrībai, tradīcijām, parlamentārisma, personas cieņai.

Krievijas prezidenta institūts ir jāskata vēsturiskā saistībā ar valsts galvas institūta attīstību Krievijā 20. gadsimtā. Staļins, iestājoties pret

6. nodaļa. Valsts galva

prezidenta institūta nostiprināšanu, norādīja, ka “mums nav vajadzīgi politiķi, mums viņu ir pietiekami, daudzi pat ir lieki. Mums vajadzīgi izpildītāji”.⁸² Turklāt padomju Konstitūcijas sistēmā vienpersoniskam, visas tautas vēlētam prezidentam neesot vietas, jo tas būtu tiesīgs nostāties līdzās Augstākajai padomei un pretdarboties tai. Ir nepieciešams koleģiāls prezidents AP Prezidija institūta personā, jo vienpersoniska prezidenta institūta esamība valsti ved uz nejaušībām un tas nav demokrātiski.⁸³

Pieņemot 1936. gada PSRS Konstitūciju, kā ar “burvju nūjiņas” mājienu M. Kaļiņins no Valsts centrālās izpildu komitejas priekšsēdētāja “pārvērtās” par Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāju. Augstākās padomes Prezidijs 90. gadu sākumā tika pārveidots, ieviešot PSRS prezidenta institūtu. PSRS prezidentam tika nodota vesela virkne Augstākās padomes Prezidija pilnvaru. PSRS prezidentam, tāpat kā Krievijas prezidentam, bija pienākums būt par saistošo posmu starp parlamentu, valdību un augstākajām tiesu varas institūcijām. Prezidentu bija paredzēts vēlē visai tautai, tomēr debatēs deputāts Ļihačovs norādīja: “[..] es lieliski atceros Februāra revolūciju un zinu, ko nozīmē tautas emocijas, un man jūms ir jāsaka, ka mūsu valsts pašlaik ir emociju pārņemta. Šādā situācijā tiešas prezidenta vēlēšanas novedīs pie pilsoņu kara.” Akadēmiķis V. Kudrjavcevs izteica domu, ka līdz ar PSRS prezidenta institūta ieviešanu ir izveidota pretsvaru un atturēšanas sistēma, kas izpaužas kā prezidenta kontrole pār augstākām likumdošanas un izpildvaras institūcijām, vienlaikus tiek kontrolēts pats prezidents, lai nepārkāptu Konstitūciju un likumus.⁸⁴ Tomēr praksē prezidentu neviens nebija spējīgs kontrolēt. Jo īpaši B. Jeļcinu, kas bija kļuvis par Krievijas Federācijas prezidentu, saglabājot M. Gorbačova vajadzībām izstrādāto PSRS prezidenta institūta regulējumu. Iecerētā kontrole pār prezidentu arī nebija iespējama, ko pierādīja 1993. gada notikumi, kas bija šīs kontroles pēdējā pārbaude. Par kādu varas dalīšanu te varētu runāt? Protams, var piekrist Valsts domes deputātam V. Rižkovam, ka Krievijas prezidenta institūta supervarenība ir mīts, kas balstās uz augusta un oktobra notikumiem,⁸⁵ un Krievijas prezidenta institūts nepieļauj lielāku radikālismu kā Francijas prezidenta pilnvaras. Zināmu līdzību ar Francijas 1958. gada Konstitūciju rada abās Konstitūcijās dotais prezidenta kā konstitūcijas garanta definējums, tomēr šāda līdzība ir mānīga šī jēdziena atšķirīgā satura dēļ.

Vai var runāt par Krievijas prezidenta institūta iekļaušanos vai neiekļaušanos varas dalīšanas sistēmā? Atbilde ir atkarīga no tā, kādi secinājumi tiek gūti, izzinot divus jautājumus. Pirmais no tiem ir jēdziena “konstitūcijas garants” satūra analīze, bet otrais – izpildvaras un likumdošanas varas attiecību specifiskas analīze. Krievijas Konstitūcijas 80.p. 1.d. prezidentu definē kā valsts galvu, bet otrā daļa – kā konstitūcijas garantu. Šī paša panta otrās daļas otrais teikums precīzē jēdziena “konstitūcijas garants” saturu, proti, Konstitūcijā noteiktajā kārtībā prezidents veic pasākumus Krievijas Federācijas suverenitātes, tās neatkarības un valstiskās vienotības aizsardzībai, nodrošina valsts varas institūciju saskaņotu funkcionēšanu un mijiedarbību. Tomēr šis precizējums ir pārāk izplūdis un satur norādi uz Konstitūciju vispār, kas ir ļāvis Konstitucionālajai tiesai meklēt un arī atrast prezidenta kā Konstitūcijas garanta aizmetņus arī Konstitūcijas preambulā. Piemēram, skaidrojot Konstitūcijas 136.p., Konstitucionālā tiesa norādīja, ka Krievijas Federācijas prezidentam kā valsts galvai un Konstitūcijas garantam ir pienākums iekļaut Konstitūcijas 65.p. grozījumus tās tekstā, ar savu dekrētu nodrošinot to oficiālu publicēšanu. Tā kā Konstitūcija neparedz, kam ir jāiekļauj federācijas subjekta jaunais vai mainītais nosaukums 65.p. normas tekstā, tiesa norādīja uz prezidentu kā šīs funkcijas īstenotāju.⁸⁶ Citā lietā Konstitucionālā tiesa principu formulēja vēl skaidrāk, t.i., prezidents kā valsts galva ir atbildīgs par valsts varas institūciju saskaņotu funkcionēšanu. Saskaņā ar prezidenta konstitucionālo statusu viņam ir jānodrošina Krievijas Federācijas Konstitūcijas un likumu izpildīšana, ja tam nav paredzēts cits mehānisms.⁸⁷ Šajā lietā strīds bija par to, vai prezidents ir tiesīgs atstādināt no amata ģenerālprokuru, ja pret viņu ierosināta krimināllieta. Tā kā ģenerālprokuru pēc prezidenta priekšlikuma ieceļ Federācijas padome, tad vairākums senatoru uzskatīja tikai sevi par tiesīgiem lemt ģenerālprokurora atstādināšanas jautājumu, lai gan Konstitūcijā par to nekas nav teikts. Tiesa uzsvēra: ja Konstitūcija par izpildes mehānismu klusē, tad šīs tiesības īsteno prezidents. Šī principa konstitucionālo nostiprinājumu tiesa atrod arī Konstitūcijas preambulas vārdos – “atzīstot cilvēka tiesības un brīvības, pilsonisko saskaņu un mieru”. Šie preambulas principi norādot uz nepieciešamību prezidentam pievērsties valsts varas īstenošanas harmonizēšanai, un citāds risinājums būtu pretrunā

6. nodaļa. Valsts galva

ar valsts varas vajadzību un apšaubītu demokrātiskas un tiesiskas valsts principus.⁸⁸ Abstrahējoties no faktiskajiem lietas apstākļiem, varētu arī pieņemt šo tiesas pozīciju par labu. Citētais spriedums tiesiski noformēja pastāvošo varas dališanas principa pārkāpumu, dodot priekšroku prezidentam valdības apstiprināšanā un atlaišanā.

Varas dališanas principa pārkāpšanas vai ievērošanas otrais aspekts, kas cieši saistīts ar pirmo, ir parlamenta un prezidenta attiecības. Šo attiecību patiesā būtība izpaužas tieši valdības apstiprināšanā un prezidenta lomas pieaugumā izpildvaras īstenošanā.

Krieviju nevar uzskatīt par prezidentālu valsti, jo prezidentam ir tiesības atlaist parlamentu un valdībai ir jāsaņem uzticība no parlamenta, kā arī tāpēc, ka prezidentam ir aktīvas likumdošanas iniciatīvas tiesības. Tomēr Krievijai kā pusprezidentālai republikai pretī runā kontrasignācijas institūta neesamība, valdības absolūtā atbildība prezidentam un parlamenta niecīgā, tikai formālā loma tās formēšanā. Uz varas dališanas pamatprincipa pārkāpšanu norāda Konstitūcijas 111.p. 4.d., kas noteic: "Pēc trīskārtējas piedāvāto Krievijas Federācijas valdības priekšsēdētāja kandidatūru noraidīšanas Valsts domē Krievijas Federācijas prezidents ieceļ Krievijas Federācijas valdības priekšsēdētāju, atlaiž Valsts domi un izsludina jaunas vēlēšanas."

Vēsturiski prakse bija izveidojusies tāda, ka prezidents vienu un to pašu personu parlamenta apakšpalātai – Valsts domei – lika priekšā trīs reizes pēc kārtas. Valsts dome, negribēdama būt atlaista, ja trīs reizes pēc kārtas nav apstiprināta valdība, negribīgi piekrita prezidenta izvēlei, apstiprināšanas balsojumu pārvēršot par formalitāti jeb "vardarbības aktu". Konstitucionālā tiesa nevis mainīja normai neatbilstošo praksi, bet to leģitimēja, uzsverot prezidenta kā Konstitūcijas garanta lomu pilsoniskā miera nodrošināšanā, saskaņojot publiskās varas subjektu pilnvaru īstenošanu. Tāpat tiesa aprobežojās ar nemākulīgu normas gramatisko iztulkošanu. 111.p. 4.d. nepārprotami norāda: ja Valsts dome vienreiz jau ir noraidījusi prezidenta izvirzīto kandidātu, viņš otrreiz šo pašu personu vairs nevar izvirzīt. Konstitūcijas tekstā attiecībā uz trīskāršo izvirzīšanu divreiz lietots daudzskaitlis vārdiem "izvirzītie" un "kandidāti". Konsitucionālā tiesa, ignorējot vārdu "izvirzītie", "kandidātus" daudzskaitlī pārvērta par "personām" un secināja, ka prezidents personas var

izvirzīt trīsreiz, arī vienu un to pašu personu. Šāds secinājums neatbilst Konstitūcijas jēgai, un atkārtota tās pašas kandidatūras izvirzīšana nav kompromisa, pilsoniskā miera meklējums, bet gan piekrišana, kas gūta ar atlaišanas draudiem. Pasaules praksē tās pašas kandidatūras atkārtota izvirzīšana parasti prasa konstitūcijā īpašu atrunu.⁸⁹

Minētā argumentācija ļauj izdarīt secinājumu, ka parlamenta un prezidenta attiecības ir konstruētas, ierobežojot pirmā varu, un par pamatu tam ir 111.p. 4.d., jo noteic valdības neadekvātu formēšanās kārtību. Tomēr Konstitūcijas 80.p. 1.d. prezidentu uzskata par valsts galvu, un saskaņā ar doktrīnas atziņām un pašas Konstitūcijas 80.p. 2.d. nav pieļaujams vienlaikus prezidentu uzskatīt arī par izpildvaras galvu. Ja prezidents ir izpildvaras galva un konstitūcijas garants šī jēdziena izpratnē Krievijā, tad kā viņš var būt objektīvs, nodrošinot pilsonisko mieru. Izpildvaras tiesības uz savu aktu izdošanu un budžeta tiesības pārrauj varas dalīšanas smalkās saites.⁹⁰ Krievijas prezidenta aktīva tiesību jaunrade ir rupjš varas dalīšanas principa pārkāpums; to daļēji mēģināja labot Konstitucionālā tiesa savā 1996. gada 30. aprīļa spriedumā, ierobežojot ar 1991. gada 1. novembra Tautas deputātu kongresa lēmuma Nr.1831-1 dotām tiesībām prezidentam izdot dekrētus vairākos jautājumos. Šāds stāvoklis bija iecerēts tikai uz laiku, bet, kā rāda mūsdienīgu praksi, šī prezidenta pilnvara saglabājās vēl ilgi pēc tam.⁹¹ Saskaņā ar šo spriedumu prezidenta likumnepamatoti dekrēti (*неподзаконные указы*)⁹² darbojas līdz brīdim, kamēr tiek pieņemts federālais likums, lai dekrēti, kas attiecas kaut uz vienu regulējuma objektu, nebūtu pretrunā ar likumu. Līdz tiesa deva Konstitūcijas 90.p. 3.d. skaidrojumu, varēja rasties kolīzija, jo valdībai bija jāvadās pēc prezidenta dekrēta līdz brīdim, kad prezidents to atceļ. Šāda akta spēkā esamību neietekmētu tā pretruna ar jauno federālo likumu, un pretrunas novēršanai būtu nepieciešams Konstitucionālās tiesas spriedums par katru dekrētu atsevišķi.⁹³ Tomēr “prezidenta milzīgās pilnvaras ļauj to uzskatīt par faktisku izpildvaras galvu”.⁹⁴

Pusprezidentāla valsts balstās uz parlamentārisma tradīcijām un stiprām politiskām partijām – faktoriem, kādu Krievijā vēl nav. Francijā superprezidentūra ir atkarīga no tautas gribas, kuru tā pauž brīvās vēlēšanās, bet Krievijā prezidents jau sen valdību veido pēc savas gribas, nerēķinoties ar parlamenta vairākumu. Valdība ir pilnīgi atkarīga no

6. nodaļa. Valsts galva

prezidenta varas un izpildvaras vertikāles augšdaļā, ir palikusi bez reālām iespējām nostāties pret prezidentu. Faktiski prezidents vada valdības darbu galvenajos virzienos un bieži ne tikai galvenajos. Valdības loma ir ierobežota ar saimniecisku jautājumu risināšanu. Tā nav valsts politiskās vadības centrs.⁹⁵ Visa izpildvara federālajā limenī ir koncentrēta nevis valdības, kā to prasa Konstitūcijas 110.p. 1.d., bet gan prezidenta rokās, kas to balsta uz visai vispārīgiem principiem. Tas, protams, neizslēdz interpretāciju, ka valdība īsteno izpildvaru, bet prezidentam pieder augstākā kontrole pār to.⁹⁶ Valdībai, tāpat kā senāk bajāru domei, nav patstāvīga loma, tā darbojas tikai kopā ar prezidentu. Vislabākais piemērs tam ir bajāru domes pieņemto lēmumu formulējumi: “Valdnieks norādīja, un bajāri izlēma” vai “Pēc valdnieka norādes bajāri izlēma.”⁹⁷ Valdību nevar uzskatīt par izpildvaras galvu, ja “valsts galva jebkurā dienā un stundā bez paskaidrojumiem, bez iepriekšējas atskaites par darbu noklausīšanās palātas sēdē var atcelt no amata otro cilvēku valstī, bet reizē ar viņu arī visu valdību.”⁹⁸

Rezumējot jāsaka, ka Krievijas prezidenta vieta varas dalīšanas sistēmā ir ļoti savdabīga un specifiska. To ir grūti klasificēt kā izplatītu modeli. Lai panāktu nepieciešamo varu līdzsvaru, valdībai ir nepieciešams radīt pretsvaru prezidenta patvaļai, proti, likvidēt tās absolūto atbildību prezidentam, tā vietā dodot lielāku teikšanu parlamentam. Tas gan nav iespējams, jo Valsts domei nav pietiekami daudz konstitucionālu līdzekļu prezidenta varas līdzsvarošanai. Valsts dome, piekritot prezidenta izvirzītajai valdības priekšsēdētāja kandidatūrai, ir kā atturēšanas mehānisms, noteikts pretsvars, bet tā nevar būt par patstāvīga spiediena līdzekli, jo noraidāmo kandidātu skaits ir ierobežots.⁹⁹

Protams, ir arī cits risinājums – evolucionēt uz klasisko ASV modeli. Krievijas mēģinājumi balansēt uz savdabīga pusprezidentālisma robežas nevar būt ilgstoši. Kā norādījis franču politologs G. Vedēls, pusprezidentāla republika nav organiska prezidentālisma un parlamentārisma sintēze, bet gan pagaidu kompromiss starp diviem valsts varas atzariem.¹⁰⁰ Tas ir risinājums, kas agri vai vēlu noved vai nu pie prezidentālisma, vai pie parlamentārisma.¹⁰¹ Pusprezidentāla republika vai nu kļūst par parlamentāru republiku, ievērojami palielinot parlamenta un valdības lomu (V republikā tie gadījumi, kad prezidents un premjerministrs nāk

no dažādiem politiskajiem spēkiem), vai nu kļūst prezidentāla, likvidējot valdības parlamentārās atbildības institūtu, kā arī atceļot prezidenta tiesības atlaist parlamentu apakšpalātu.¹⁰² Tomēr šo reformu gaitā nedrīkst aizmirst, ka ASV prezidentālā demokrātija atteicās no valdības atbildības par tautas ievēlēto likumdevēju, lai tādējādi pēc iespējas spēcīgāk izpaustos varas dalīšanas un varu savstarpējās bremsēšanas principi.¹⁰³ Tas nebūt nenozīmē, ka Krievijai, atsakoties no valdības relatīvās atbildības parlamentam, šī kaut vai niecīgā atbildība būtu aizvietoama ar varas koncentrāciju viena paša prezidenta rokās. Ir jārada jauni pretsvari pret prezidenta varu, kas diez vai būs iespējams šīs Konstitūcijas ietvaros.

V. Valsts prezidenta amata iegūšana

Neatkarīgi no tā, vai valsts ir demokrātiska un tās valsts galvu vēlē visa tauta demokrātiskās vēlēšanās, vai arī pie varas ir absolūts monarhs, valsts galvas maiņa vienmēr ir saistījusies ar kaislibām, tomēr monarhijās šīm kaislibām ir vairāk sakrāla nokrāsa.¹⁰⁴ Kā jau uzsvērts iepriekš, republikāniskā valdīšanas forma prasa regulāru prezidenta pārvēlēšanu, tomēr arī valstīs, kas nav republikas, balsošana par valsts galvas statusu tiek rīkota visas tautas vai tās pārstāvniecības institūcijas mērogā. Monarhi savu varu mēdz iegūt gan mantošanas, gan ievēlēšanas, gan uzurpācijas ceļā. Arī valsts prezidentiem nav sveši šādi varas iegūšanas veidi, tomēr, atšķirībā no monarhiem, ievēlēšana ir vienīgais likumīgais varas iegūšanas veids.

1. Vēlēšanu sistēmu modeļi. Mūsdienu pasaules praksē pastāv divējāda valsts prezidenta ievēlēšana – tieša un netieša.¹⁰⁵ T i e š ā s prezidenta vēlēšanas var iedalīt vispārējās vēlēšanās un referendumos (plebiscītos). Referendumos bieži vien tiek lemts par jau esoša valsts galvas pilnvaru pagarināšanu vai paplašināšanu. Šādi referendumi parasti apliecina pastāvošās valsts iekārtas demokrātisko raksturu un tautvaldības nesagraujamos pamatus. Piemēram, Ēģiptē no 1976. gada līdz 1978. gadam tika sarīkoti vairāki referendumi, kam bija plebiscīta raksturs, proti, par prezidenta mandāta termiņa pagarināšanu, par policijas varas pastiprināšanu un par A. Sadata ievēlēšanu par prezidentu.¹⁰⁶ 2002. gada 15. oktobrī arī Irākā notika līdzīgs referendums, kurā tauta gandrīz simtprocentīgā vienprātībā atbalstīja S. Huseina turpmāku darbību prezidenta amatā.